

Olle Ferm & Per Förnegård (red.), *Mellan himmel och helvete: Bilder och berättelser från senmedeltidens Italien* (Stockholm: Atlantis/Runica et med-
iævalia 2015). 222 s.

Denne boken er et resultat av et tverrvitenskapelig kurs og et symposium om senmiddelalderens Italia gjennomført av Centrum för medeltidsstudier ved Stockholms universitet. Emnene favner vidt, fra historieskrivning, kjærlighet, kvinners stilling, ikonografi til arkitektur. Boken er delt i to; etter en kort historisk innledning dreier den første delen seg om litteratur, inkludert historieskrivning, mens den andre delen fokuserer på kunst og arkitektur.

Den første artikkelen er en studie om tre kvinneskikkelser i Dantes *Komedie* av Anders Cullhed. Disse tre kvinnene er Beatrice som ledsager Dante i Paradis, Francesca da Rimini som inngikk et forhold til sin manns bror etter å lest en høvisk roman og havnet i inferno og Pia dei Tolomei i skjærsilden som var blitt drept av sin ektemann. Alle de tre levde på Dantes tid, men selv om Cullhed diskuterer den historiske konteksten og kvinnenes stilling i middelaldersamfunnet rundt 1300, er det representasjonen av disse kvinnene i komedien som Cullhed lykkes best i å analysere.

Cullhed sier på den ene siden at den høviske kjærligheten, *fin'amor*, på Dantes tid bør sees i sammenheng med den "kommunala verklighet, de expansive stadsstaternas Italien runt år 1300" (s. 31), og at kulturen i de norditalienske byene hadde forlatt "himlarna eller hoven som den naturliga inramningen." (s. 25). På den andre siden kommer det fram at kvinnene lever i både byenes og hoffenes verden, som for eksempel Pia dei Tolomei som var fra Siena men giftet bort til en borgherre i Maremma. I artikkelens avslutning sier da også Cullhed at kvinnene i Dantes *Komedie* er skrevet inn i "borgarnas, kommunernas och klerkernas Italien anno 1300", altså i mer et mangfoldig og sammensatt samfunn enn kun definert ut fra kommunene og urbane eliter. Historikere vil nok også savne en nærmere analyse av hvordan kommunene definerer kjærlighet og kvinners handlingsrom, eller en sammenligning av kvinnenes stilling i Nord-Italia med for eksempel Nord-Europa eller Sør-Italia på samme tid. Det hadde også vært mulig å trekke inn andre kvinneskikkelser fra Dantes verk, for eksempel historien til Cunizza da Romano (*Paradiso* 9.13–65) som var gift med fire menn, forlot den ene til fordel for trubaduren Sordello, og hadde brødre som begge ble plassert i inferno av Dante.

Olle Ferm skriver om dikteren Boccaccio med utgangspunkt i en analyse av en fortelling i *Decameron*. Den handler om en borger som blir dømt av en inkvisitor, men som vinner over sin dommer gjennom humor og ironi. Ferm diskuterer hva Boccaccio får fram gjennom denne fortellingen. Han viser at dette handler mindre om systemkritikk enn et oppgjør med hykleriet til en-

kelte inkvisitorer som novellens publikum kunne kjenne igjen fra samtiden. Ferm argumenterer for at Boccaccios fortellinger, gjennom humor og satire, myndiggjorde og utfordret publikum til å reflektere over deres forhold til kirkens representanter.

Carin Franzén diskuterer Christine de Pizan og hennes lesning av de italienske humanister, særlig om Boccaccios skrifter om kvinner. Franzén viser hvordan Christine ikke umiddelbart oppfattet seg som myndiggjort gjennom sin lesning av Boccaccios skrifter, men utfordret og omformet den misogyni hun fant der. I hennes allegoriske verk om byggingen av Kvinnes by, er grunnsteinen for byen den mytiske krigerdronningen Semiramis, som for blant annet Boccaccio og Dante var det fremste eksempelet på kvinnelig perversjon. Kvinners sterke lidenskap er ikke negativ, mente Christine, men gjør dem sårbare for menns svik. Christine skrev i en høvisk kontekst og synes ikke å ha villet endret selve kulturen, men hadde bevisste strategier for å gi stemme til kvinners erfaringer og sitt kjønns verdi innenfor den litterære tradisjonen.

Per Förmegård løfter fram Martin av Opava og hans krønike om paver og keisere fra Jesu tid til sin samtid. Den er lite kjent i dag, men var en av senmiddelalderens mest utbredte og leste historieverk. Förmegårds artikkel diskuterer i mindre grad selve krøniken, enn hvordan den ble tradert, omformet og brukt i senere avskrifter og i andre historieverk. Med utgangspunkt i ett enkelt avsnitt, om hendelser i årene 1266 og 1267, viser Förmegård hvordan senere kronikeskrivere nyanserte og betonte andre faktorer ut fra sine interesser og motiver. Förmegård er også inne på hvordan avskriftene, iblant kun ved å endre oppsettet av sidene, endret på Martins opphavelige mening, og han viser dermed hvordan tekster i middelalderen var dynamiske i forhold til sin kontekst. Förmegård løfter fram Martin av Opavas krønike som et eksempel på hvordan middelalderens skrivere og kompilatorer på en kreativ måte traderte historisk lærdom, ikke bare fra generasjon til generasjon, men også fra en kultursfære til en annen.

Maria Husabø Oen ser på hvordan Frans av Assisis mottakelse av stigmata fremstilles i hagiografien og kunsten. Hun diskuterer disse framstillingene i lys av middelalderens teorier omkring visjoner, bilder og synet. Visjoner fra ånden ble kroppsliggjort i Frans, noe som frammaner bilder i den visjonæres indre. Dette utfordrer det tradisjonelle synet på at det i middelalderen var en sterk dikotomi mellom det fysiske og åndelige. Oen trekker også inn Katarina av Sienas stigmatisering på slutten av 1300-tallet, noe som vitner om påvirkningen Frans av Assisis stigmata fikk i ettertiden. Oen diskuterer studier av Mary Carruthers og særlig Hans Belting om syn og bilde på en vellykket og oppklarende måte for å vise både utviklingen av visjonens ikonografi.

Mia Åkestam analyserer freskene utført av Andrea di Bonaiuto mellom

1366 og 1368 i kapittelsalen i Santa Maria Novella, dominikanernes kirke i Firenze. Åkestam løfter fram den ofte glemte kunstneren Andrea di Bonaiuto og forklarer hans billedprogram i Santa Maria Novella på en opplysende måte. Mange av de sentrale figurene man kan se på freskene, med dominikaneren Thomas Aquinas i sentrum, samt symbolske og allegoriske elementer, identifiseres. Artikkelen ledsages av vakre illustrasjoner, og fungerer utmerket som en guide ved besøk til kirken.

Den siste artikkelen er skrevet av Bo Grandien. Han stiller spørsmålet om renessansen overhodet har funnet sted eller er en konstruksjon fra 1800-tallets historikere og kunsthistorikere, kanskje først og fremst gjennom Jacob Burckhardts store verk om renessansekulturen i Italia. Grandien tar utgangspunkt i en av Burckhardts helter og såkalte universalgenier, Leon Battista Alberti (1404–1472). Han virket som arkitekt i flere nord-italienske byer og skrev sentrale verk om malerkunst og arkitektur. Grandien viser hvordan Alberti vendte seg tilbake mot den romerske antikken, men i sitt arbeid så framover. I malerkunsten fikk hans tenkning rundt sentralperspektivet stor betydning, med sine tanker om at synsstråler i form av konvergerende rette linjer, og viktigheten av optiske og matematiske beregninger for å gjøre maleriets overflate til et vindu inn til det som framstilles. Artikkelen er engasjert og innbyr til refleksjoner hvorfor Albertis tenkning appellerte så sterkt til 1800-tallets kunstnere og arkitekter. Men et egentlig svar på om renessansen egentlig fant sted, får vi ikke, og det er vel helt greit at det spørsmålet forblir åpent. På den annen side ville nok mange lesere satt pris på en dialog med Oens artikkel, der teorier om syn, optikk og persepsjon av bilder på 1300-tallet står sentralt. Var Albertis tenkning omkring dette på 1400-tallet et brudd eller kontinuitet av middelalderens oppfatning av visjoner, syn og bilder?

Selv om kurset boken tar utgangspunkt i var forskningsbasert, er artikkelene tydelig ment for et bredt publikum med interesse for perioden og området. Boken er illustrert med bilder av høy kvalitet fra manuskripter, kunstverk og bygninger. Intensjonen synes ikke å ha vært å lage en lærebok, men å formidle nye perspektiver på kjente litterære klassikere og kunstverk. Den inspirerer i hvert fall denne leseren til nye møter med Dante, Boccaccio og Christine de Pizan, til å oppsøke huset i Siena der Pia dei Tolomei skal ha kommet fra, og å se freskene i Santa Maria Novella i Firenze. Selv om mange vil savne dypere dialog mellom de ulike artikkelene og diskusjon av overordnede problemstillinger, er boken et vellykket eksempel på hvordan nye forskningsperspektiver kan nå ut til en bred leserkrets.